

До 170-річчя Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Ю.В. МІТІН, В.М. ВАСИЛЬЄВ, О.М. НАУМЕНКО

ІСТОРІЯ КАФЕДРИ ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

(Повідомлення 1)

*Каф. оториноларингології (зав. – Засл. діяч науки і техніки України,
проф. Ю.В. Мітін) НМУ ім. О.О. Богомольця
(ректор – академік НАМН України, проф. В.Ф. Москаленко)*

Рис. 1.
Засновник ЛОР-кафедри Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, проф. О.М. Пучковський (1881-1937 рр.)

Кафедра оториноларингології Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця від її заснування і до нинішнього часу завжди займала провідне місце серед медичних вузів України. На протязі своєї історії кафедру очолювали видатні вчені, що відкрили нові напрямки в розвитку оториноларингології і були засновниками власних наукових шкіл, виховали та навчили десятки тисяч студентів, сформували плеяду своїх послідовників та учнів, які продовжували почесну справу служіння народу України.

Керівниками кафедри в різні роки були: О.М. Пучковський (1921-1937 рр.), Л.І. Гіренко (1938-1939 рр.), А.Л. Гінзбург (1939-1944 рр.), Я.О. Шварцберг (1944-1963 рр.), І.А. Курилін

(1963-1984 рр.), а з 1985 р. кафедру очолює Заслужений діяч науки і техніки України, професор Ю.В. Мітін.

Засновником кафедри оториноларингології 1-го Київського медичного інституту був відомий вчений, визначний організатор медичної науки, доктор медичних наук, професор Олександр Митрофанович Пучковський (1881-1937 рр.). Ця визначна для нашої спеціальності подія відбулася в 1921 році. На рис.1 – перший завідувач ЛОР-кафедри Київського медичного інституту проф. О.М. Пучковський (1936 р.).

Проф. О.М. Пучковський – виходець з України, він народився недалеко від гетьманської столиці Батурин в селі Красному на Чернігівщині. Медичну освіту О.М. Пучковський отримав в Санкт-Петербурзі, де закінчив в 1905 р. Військово-медичну академію. Лікарську майстерність він удосконалював, працюючи у військових госпіталях і вже у 1911 р. успішно захистив докторську дисертацію.

Олександр Митрофанович Пучковський був людиною широкого світогляду, високоосвіченим спеціалістом, видатним вченим, одним з кращих професорів-отоларингологів довоєнного періоду. Його наукові інтереси стосувалися майже всіх розділів спеціальності, але найбільшу увагу він надавав вивченню інфекційних гранулом – туберкульозу та склероми, які на той час характеризувались значною розповсюдженістю і були причиною високої смертності ЛОР-хворих. Проф. О.М. Пучковський був автором двох перших підручників з оториноларингології, написаних українською мовою: «Хвороби вуха, носа та горлянки» (Київ: Укрмедвидав, 1926 і 1932 рр.).

Рис. 2. Колектив ЛОР-клініки Київського медичного інституту (1936-1937 рр.)

Рис. 3. Навчання лікарів на ЛОР-кафедрі (1936 р.)

Рис. 4.
Доцент Л.І. Гіренко, керівник ЛОР-кафедри (1938-1939 рр.)

Рис. 6.
Заслужений діяч науки УРСР,
проф. Я.О. Шварцберг (1886-1969 рр.)

Рис. 5.
Проф. А.Л. Гінзбург, завідувач ЛОР-кафедри (1939-1944 рр.)

Кафедра оториноларингології спочатку була відкрита в приміщенні хірургічного корпусу (бульвар Т. Шевченка, 17), де здійснювався амбулаторний прийом хворих та заняття зі студентами. Першими співробітниками кафедри були асистенти Л.І. Гіренко і А.М. Кекало та ординатор А.З. Дубровський, а для проведення практичних занять залучались лікарі М.Ф. Пітенко, С.В. Михайловський, І.Б. Богоявленський, М.С. Онопрієнко, Л.А. Зарицький, які в майбутньому стали відомими вченими-отоларингологами. На рис. 2 – проф. О.М. Пучковський з колективом кафедри (1935 р.), серед яких доценти Л.А. Зарицький, Л.І. Гіренко, А.З. Дубровський та ін. За короткий період

кафедра поступово зміцніла, і уже в 1935 р. ЛОР-клініка нараховувала 45 ліжок, мала власну аудиторію, лабораторію, виконувала значний обсяг лікувальної роботи і користувалася великим авторитетом серед населення. На кафедрі проводились всі відомі на той час хірургічні втручання, в тому числі складні реконструктивно-відновлювальні операції, розроблялись питання стосовно отосклерозу, новоутворень ЛОР-органів та ЛОР-патології дитячого віку. Кафедра стала не лише базовою для навчання студентів, але й кращою школою для підготовки практичних лікарів та наукових кадрів всієї України (рис. 3). На жаль, в часи широкого переслідування національних кадрів (1937 р.) проф. О.М. Пучковський був безпідставно звинувачений і незаконно репресований. Він похований на Лук'янівському кладовищі (м. Київ) в загальній могилі. В 1957 р. його було посмертно реабілітовано.

З 1938 до 1939 р. кафедру тимчасово очолював доц. Леонід Іларіонович Гіренко, який був майстерним хірургом-отоларингологом, талановитим педагогом і працював на ЛОР-кафедрі Київського медінституту від її заснування до 1963 р. (рис. 4).

В буремні часи Великої Вітчизняної війни Київський медінститут був евакуйований до м. Челябінська, де ЛОР-кафедра продовжувала свою роботу під керівництвом проф. Абрама Львовича Гінзбурга (1939-1944 рр.) і успішно готувала кваліфіковані кадри для надання спеціалізованої допомоги населенню нашої Батьківщини (рис. 5).

В 1944 р. Київський медінститут повернувся на Україну і кафедру оториноларинго-

Рис. 7. Президія II з'їзду отоларингологів України (Київ, 1948 р.)

логії очолив професор Яків Олександрович Шварцберг (1885-1969 рр.). Проф. Я.О. Шварцберг на той час уже був визначним вченим і визнаним спеціалістом-отоларингологом, який став професором ще в довоєнний період і протягом 6 років завідував ЛОР-кафедрою стоматологічного інституту. У березні 1941 р. за наказом Президії Верховної Ради УРСР проф. Я.О. Шварцбергу було присвоєне почесне звання Заслуженого діяча науки УРСР (рис. 6). Під час Великої Вітчизняної війни проф. Я.О. Шварцберг працював головним консультантом у фронтових госпіталях Червоної Армії і був організатором першого в країні з'їзду по травматизму ЛОР-органів.

Формування ЛОР-кафедри Київського медичного інституту проф. Я.О. Шварцберг розпочав з організації клініки в хірургічному корпусі Жовтневої лікарні (нині – Олександрівська клінічна лікарня м. Києва). Проф. Яків Олександрович був не тільки завідувачем кафедри медінституту, але й організатором повоєнного розвитку ЛОР-служби в м. Києві та й на території всієї України; він відновив роботу Київського наукового товариства отоларингологів і був його головою до 1963 р. З 1944 по 1955 р. він був головним спеціалістом Міністерства охорони здоров'я УРСР, з 1948 по 1955 р. – Головою Правління Українського ЛОР-товариства, організатором II з'їзду отоларингологів України (м. Київ, 1948 р.). На рис. 7 – члени Президії 2-го з'їзду отоларингологів України, серед яких про-

фесори О.С. Коломійченко, Я.О. Шварцберг та міністр охорони здоров'я Л.І. Медвідь.

Під керівництвом проф. Я.О. Шварцберга кафедра стала насамперед центром з надання невідкладної ЛОР-допомоги населенню міста Києва; на території Жовтневої лікарні був відкритий перший на Україні цілодобово функціонуючий оториноларингологічний пункт, який працює і донині. На кафедрі почали розвиватись нові науково-практичні напрямки: тонзиллярна проблема, ЛОР-онкологія і травматологія, застосування ендоскопічних методів дослідження при сторонніх тілах стравоходу та верхніх дихальних шляхів, лікування при ото- та риногенних внутрішньочерепних та орбітальних ускладненнях.

Після повернення до Києва колектив кафедри значно розширився: повернулись до мирної праці учасники війни, довоєнні працівники кафедри та з'явилися нові талановиті науковці. На рис. 8 – проф. Я.О. Шварцберг з колективом співробітників ЛОР-клініки (1951 р.), серед яких доценти Л.І. Гіренко, Л.М. Соловійов, П.Г. Довга, асистент К.Н. Козицька, клінічний ординатор В.П. Коломійцев.

Проф. Я.О. Шварцберг був надзвичайно високоосвіченою людиною, енциклопедистом, майстерним хірургом, який виконував складні ЛОР-онкологічні втручання, часто оперував хворих з патологією щитоподібної залози. Він запровадив в оториноларингологічну практику проведення операції абсцестонзилектомії (тон-

Рис. 8. Колектив ЛОР-кафедри Київського медичного інституту (1951 р.)

зилектомії в гострому періоді), що попереджає розвиток тяжких тонзилігенних ускладнень, одним з перших застосував парамеатальне введення препаратів при захворюваннях вуха. Проф. Я.О. Шварцберг розробив нову конструкцію бужів для відновлення просвіту гортані при рубцевих склеромних змінах цього органа, першим використав антибіотик стрептоміцин при склеромі дихальних шляхів, що відкрило нову сторінку в лікуванні цих хворих і дало можливість повернути працездатність десяткам тисяч людей.

Проф. Я.О. Шварцберг користувався щирою повагою серед лікарів, співробітників та студентів, він був великим життєлюбом, чудовим лектором, педагогом і вихователем молоді. Одним з кращих його учнів був доцент Віталій Петрович Коломійцев, який працював на кафедрі до 1992 р. Доц. В.П. Коломійцев, 1925 року народження, приймав участь в бойових діях під час Великої Вітчизняної війни, був нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, трьома бойовими медалями. Протягом багатьох років він був завучем кафедри, секретарем Київського міського ЛОР-товариства, членом Правління наукового товариства отоларингологів України, в 1985р. кілька місяців виконував обов'язки завідувача кафедри (рис. 9). Наукові дороб-

ки доц. В.П. Коломійцева були присвячені вивченню патології слинних залоз при захворюваннях верхніх дихальних шляхів та вуха, визначенню ролі вегетативної нервової системи в патогенезі хронічних ринітів та риносинуситів, розробці нової класифікації синуситів, виникненню трофічних порушень в навколососових пазухах і носовій порожнині при експериментальному пошкодженні трійчастого нерва, видаленні верхнього шийного симпатичного ганглію та при хронічних порушеннях верхнього шийного симпатичного ганглію (ВСШГ). Цією моделлю експериментального синуситу (гайморита) у тварин була доведена роль нейротрофічного компонента у патогенезі зазначеного захворювання, які лягли в основу докторської дисертації на тему: «Синуиты и роль нейротрофических нарушений в их патогенезе», яка не була захищена по незалежній від автора причині. Він автор 80 наукових праць, 3 свідоцтв на винахід та 7 раціоналізаторських пропозицій. Після виходу на пенсію в 1992 р. Віталій Петрович не залишив своєї творчої та громадської діяльності. Він активно працює в комітеті ветеранів Великої Вітчизняної війни Національного мед. ун-ту ім. О.О. Богомольця, став успішним літератором – пише чудові твори, цікаві спогади, вірші та філософські есе.

Рис. 9.
Доц. ЛОР-кафедри В.П. Коломійцев

В.П. Коломійцев автор 80 наукових праць, 3 свідоцтв на винаходи, 7 раціоналізаторських пропозицій. Ним розроблена нова класифікація синуситів, що ґрунтується на клінічних та морфологічних особливостях захворювання з урахуванням етіологічних і патогенетичних факторів.

Спільно зі співавторами В.П. Коломійцев розробив та впровадив в клінічну практику блокаду відієвих нервів, як ощадливий та патогенетичний спосіб лікування хворих на поліпозний етмоїдит.

В 1992 г. Віталій Петрович вийшов на пенсію, але не залишив своєї трудової і творчої діяльності. Він активно працює в комітеті ветеранів Великої Вітчизняної війни Національного мед. ун-ту ім. О.О. Богомольця, став успішним літератором – пише чудові твори, цікаві спогади, вірші та філософські есе

Посаду завідувача кафедри проф. Я.О. Шварцберг звільнив у 1963 р., але до 1969 р. залишався її консультантом. Помер Я.О. Шварцберг 28 січня 1969 р., на 84-му році життя. Радянська влада високо оцінила заслуги Якова Олександровича Шварцберга, нагородивши його орденами Леніна, бойового червоного прапора, трудового червоного прапора і багатьма іншими нагородами.

В 1963 р. кафедру ЛОР-хвороб очолив і керував нею 21 рік талановитий хірург-отоларинголог, всесвітньовідомий вчений і громадський діяч, Лауреат Державної премії України, Заслужений діяч науки і техніки, професор Іван Авксентійович Курилін (рис.10). За час його роботи кафедра отримала загальносоюзне визнання, здобула статус республіканського центру реконструктивно-відновлювальної ЛОР-хірургії, стала науковим, навчально-мето-

Рис. 10.
Лауреат Державної премії України, Заслужений діяч науки України, проф. І.А. Курилін (1918-1984 рр.)

дичним та клінічним центром для кафедр оториноларингології медичних вузів України.

Проф. І.А. Курилін був одним з кращих серед вихованців і послідовників корифея української оториноларингології проф. Олексія Сидоровича Коломійченка, під керівництвом якого відбулося його становлення як спеціаліста-отоларинголога і відомого вченого. Свій лікарський досвід та високу загальнохірургічну майстерність І.А. Курилін здобував, працюючи у військових госпіталях на фронтах Великої Вітчизняної війни, яку він повністю пройшов з 1941 по 1945 рік від Сталінграда до Берліна. За військові заслуги його було нагороджено двома орденами «Червона зірка», «орденом Вітчизняної війни» 1-го ст., сімома медалями, в тому числі «За бойові заслуги» та «За оборону Сталінграда».

Після демобілізації він з 1947 по 1949 р. навчався в клінічній ординатурі на кафедрі оториноларингології Київського інституту удосконалення лікарів під керівництвом проф. О.С. Коломійченка, а після захисту у 1950 р. кандидатської дисертації на тему: «Рак гортані» І.А. Курилін почав працювати асистентом цієї ж кафедри; поряд з цим, протягом 2 років (1948-1950 рр.) він був начальником відділу кадрів МОЗ УРСР.

У 1955 р. Іван Авксентійович обирається за конкурсом доцентом кафедри оториноларингології Київського мед. ін-ту, згодом стає деканом педіатричного факультету і завідує філіалом ЛОР-кафедри на базі 3-ї міської дитячої лікарні. У березні 1961 р. І.А. Курилін захистив дисертацію на вчений ступень доктора медич-

Рис. 11. Колектив ЛОР-кафедри Київського медичного інституту (1977р.)

них наук: «Современные методы диагностики и хирургического лечения склеромы с применением стрептомицина». У червні 1962р. його затвердили у званні проф. кафедри оториноларингології Київського медичного інституту, а в 1963р. обрали її завідувачем.

З цього часу почався розквіт багатогранної наукової, педагогічної та лікарської діяльності професора І.А. Куриліна. Він – автор 168 наукових праць (з яких 6 монографій), 14 винаходів і 26 раціоналізаторських пропозицій, які мали велике теоретичне і практичне значення для охорони здоров'я. Слід зазначити, що прихід в клініку проф. І.А. Куриліна співпадав з періодом зміни поколінь; з кафедри пішли на заслужений відпочинок за віком відомі спеціалісти, що працювали на ній десятки років. Тому проф. І.А. Курилін запросив для роботи на кафедрі групу молодих енергійних лікарів, які стали його учнями: В.М. Горбачевський, Ф.О. Тишко, М.Ф. Федун, Р.В. Юрина, В.М. Васильєв, О.М. Власюк, Л.П. Юр'єв, В.С. Чорний, Б.І. Павлик, Ю.І. Гладуш, О.П. Дядченко, Н.О. Біль, Л.О. Гаранкіна, В.Р. Бех, О.І. Вільчинський, Ю.В. Мінін. Іван Авксентійович запропонував їм розробку нових науково-практичних

напрямків в оториноларингології, що дозволило йому сформувати свою власну школу – школу професора І.А. Куриліна (рис. 11). Під керівництвом проф. І.А. Куриліна його учні захистили 2 докторські (В.М. Горбачевський, 1980р.; Ф.О. Тишко, 1981р.) та 31 кандидатську дисертацію. Крім того, серед учнів Івана Авксентійовича були такі його послідовники, що в подальшому, продовжуючи розробляти наукову

Рис. 12.

Лауреати Державної премії України: проф. І.А. Курилін, доц. Ф.О. Тишко, доц. Г.М. Титар, асистент М.Ф. Федун

Рис. 13.
Лауреат Державної премії України, канд. мед. наук,
асистент М.Ф. Федун

тематику, запропоновану вчителем, захистили докторські дисертації (Б.І. Павлик, 1995 р.; В.М. Васильєв, 2008 р., та Ю.В. Мінін, 1994 р., хоча і дещо по іншій проблемі).

Враховуючи попередні досягнення клініки, які стосувались вивчення окремих питань дисципліни, але були роздрібненими і не систематизованими, проф. І.А. Курилін створив групи дослідників і доручив їм розробку конкретних наукових проблем. Зусилля співробітників кафедри були спрямовані на вирішення наступних науково-практичних питань: 1) розробка нових методів надання допомоги хворим з травматичними пошкодженнями та деформаціями носа, глотки, гортані, трахеї та стравоходу – реконструктивно-відновлювальна хірургія; 2) онкологія; 3) невідкладна ЛОР-допомога; 4) запальні захворювання вуха та верхніх дихальних шляхів; 5) тонзиллярна проблема; 6) дитяча ЛОР-патологія; 7) атрофічні процеси у носі та дихальних шляхах – склерома і оза. У вирішенні всього цього комплексу зазначених проблем проф. І.А. Курилін та його учні досягли вагомих суттєвих успіхів, які отримали широке визнання серед наукової громадськості та практичних лікарів.

Особливо великий внесок зробив Івана Авксентійович та його школа у розвиток реконструктивно-відновлювальної хірургії верхніх дихальних шляхів, глотки і стравоходу. Як уже відмічалось раніше, клініка, яку очолював проф. І.А. Курилін, стала центром реконструктивної хірургії ЛОР-органів в Україні. Разом з Іваном Авксентійовичем над цією темою працювали співробітники кафедри та лікарі відділення: Ф.О. Тишко, М.Ф. Федун, Б.І. Павлик,

В.М. Васильєв, О.І. Вільчинський. Вперше в світовій оториноларингологічній практиці в ЛОР-клініці були застосовані полімерні матеріали (тефлон, лавсан) для заміщення дефектів кісткового та хрящового скелету носа, гортані і трахеї та для хірургічної реконструкції носової порожнини у хворих на озену. Була розроблена класифікація травматичних пошкоджень гортані та алгоритми і варіанти хірургічних втручань при хронічних стенозах та різних дефектах гортані, в тому числі і у дітей-канюленосіїв. Вперше на Україні були удосконалені та виконані операції екстраларингеальної та інтраларингеальної латерофіксації голосових складок при серединних паралітичних стенозах гортані у хворих, що постраждали після травматичних струмектомій.

Як визнання великих заслуг проф. І.А. Куриліна і його школи в розвитку реконструктивно-відновлювальної хірургії носа, глотки, гортані, трахеї і стравоходу рішенням уряду України професору І.А. Куриліну та його учням Ф.О. Тишку і М.Ф. Федуну одним з перших в історії Київського медінституту в 1979 р. була присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки (рис. 12). Наукові дослідження з цієї проблеми продовжуються до нинішнього часу і знайшли своє відображення в 2 докторських і 5 кандидатських дисертаціях.

Лауреат Державної премії України, асистент Микола Федорович Федун (рис. 13) був в числі перших учнів проф. І.А. Куриліна. Він прийшов на ЛОР-кафедру в 1963 р. і успішно працював на ній понад 40 років, проявив себе енергійною людиною, талановитим винахідником і раціоналізатором, чудовим ринохірургом. Микола Федорович був автором 135 наукових праць, одержав 38 посвідчень на раціоналізаторські пропозиції та авторське свідоцтво на винахід. Його науково-практична діяльність була присвячена розробці способів лікування хворих з дефектами та деформаціями носа, з комбінованими травмами носолобноорбітальної ділянки, в тому числі поєднаними з черепно-мозковими травмами.

Проф. І.А. Курилін був спеціалістом надзвичайно високої хірургічної майстерності. Отримавши під час Великої Вітчизняної війни високу загально-хірургічну підготовку та пройшовши школу видатного вітчизняного отоларинголога Олексія Сидоровича Коломійченка, проф. І.А. Курилін однаково успішно проводив за 40–45 хв ларингектомію або радикальну операцію чи складне пластичне втручання. Було цікаво і дуже корисно спостерігати за його впевненими, абсолютно цілеспрямованими рухами під час операції, коли за якихось

Рис. 14.
Асистент ЛОР-кафедри, канд. мед. наук Л.П. Юр'єв

15 хв віртуозно виконувалась підслизова резекція носової перегородки чи гаймороектомія, фронтотомія чи двобічна поліпоектомія; а на здійснення самої розповсюджені на той час операції – тонзилектомії витрачались взагалі лічені хвилини.

Іван Авксентійович був людиною високого зросту, міцної чоловічої статури, від нього віяло надзвичайною силою, теплом і добром. Проф. І.А. Курилін з великою турботою і любов'ю відносився до своїх вихованців та учнів, постійно дбав про підвищення їх лікарської майстерності, всіляко стимулював творчу та наукову діяльність, завжди цікавився їх особистим життям, і складалося враження, що він ставився до них не як до співробітників, а як до своїх власних дітей. Він був до них одночасно вимогливим та принциповим і в той же час доброзичливим, турботливим і чуйним. Тому всі його учні з однаковим захопленням як асистували йому на операціях, так і відвідували його дачу, де спілкувались, відпочивали і були однією великою сім'єю.

Плідна діяльність проф. І.А. Куриліна та учнів його школи була присвячена вивченню різних питань оториноларингології. Наслідуючи роботу Івана Авксентійовича відносно дослідження раку гортані, проведену ним при виконанні кандидатської дисертації, асистент Л.П. Юр'єв за дорученням свого вчителя продовжив вивчення онкологічних захворювань. Леонід Порфирійович Юр'єв (рис. 14) вперше на Україні розробив та застосував на практиці методи оптичної і флюоресцентної мікроларингоскопії, які відкрили широкі можливості для ранньої діагностики початкових форм

Рис. 15.
Проф. ЛОР-кафедри В.М. Горбачевський

злоякісних новоутворень гортані. Використання цих методів забезпечило виконання нових органозберігаючих ендомікроларингологічних хірургічних втручань, що дозволили зберегти у хворого гортань як повноцінний орган, відновити працездатність та радість нормального життя тисячам людей.

Учні і Івана Авксентійовича – В.М. Горбачевський та Лодой Шагдар (Монголія) вивчали вплив нових антибластоматозних препаратів при папіломатозі гортані. Вперше були застосовані препарати А-19, А-23 та колхамін для боротьби з рецидивами захворювання і отримані позитивні результати. Наслідком цих робіт були 2 кандидатські дисертації (1969 р., 1973 р.) та монографія – «Папілломадоз гортани» (Київ, 1971 р., 112 с.).

Значний внесок в практичну оториноларингологію зробив проф. І.А. Курилін своєю докторською дисертацією, в якій описано розроблений ним спосіб ранньої діагностики склероми дихальних шляхів за рахунок використання методу цитологічної діагностики та дослідження пунктату склеромних інфільтратів. У 1955 р. проф. І.А. Курилін сконструював перший на Україні набір інструментів для ендоскопічного видалення склеромних інфільтратів з будь-якого відділу дихальних шляхів. Виконуючи дисертаційну роботу, Іван Авксентійович розробив схему комплексного лікування хворих, обґрунтував послідовність проведення протирецидивних курсів і одним з перших застосував та провів широку апробацію стрептоміцину при склеромі. Послідовник проф. І.А. Куриліна – головний отоларинголог Житомирської області Роман

Рис. 16.
Доц. ЛОР-кафедри Р.В. Юріна.

Афанасійович Бех продовжив вивчення склероми і виявив медико-географічні особливості розповсюдження цієї хвороби на відповідній території в залежності від характеру ґрунтів та вмісту в них окремих мікроелементів – міді, цинку, кобальту, молібдену та заліза і в 1978р. під керівництвом свого наставника захистив кандидатську дисертацію.

За порадою Івана Авксентійовича дослідження споріднених тяжких атрофічних процесів у дихальних шляхах – склероми та озени проводив його учень – асистент ЛОР-кафедри В.М. Васильєв. Він відмітив одночасну наявність у хворих на озену залізодефіцитного стану та інфікованість клебсієлою озени, що дозволило обґрунтувати метод комплексного лікування хворих з використанням препаратів заліза та антимікробної терапії. Для рекалібровки патологічно розширених носових ходів при озені вперше було застосовано фторопласт-4 (тефлон), який у вигляді перфорованої сітки товщиною 0,7-0,8мм. розміщувався під слизовою оболонку порожнини носа. Ці дослідження дозволили йому отримати позитивні результати у переважної більшості пацієнтів і провести успішний захист кандидатської дисертації (1970р.).

Суттєві успіхи були досягнуті школою І.А. Куриліна в розробці тонзиллярної проблеми і визначились, в першу чергу, в докторській дисертації Віталія Миколайовича Горбачевського (рис. 15), який прийшов на ЛОР-кафедру в 1963р. і був одним з перших і кращих учнів професора І.А. Куриліна. Після передчасної смерті Івана Авксентійовича в липні 1984р. проф. В.М. Горбачевський протягом певного

часу виконував обов'язки завідувача ЛОР-кафедри, а потім працював заступником директора з наукової роботи в Київському науковому дослідному інституті отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка. Докторська дисертація В.М. Горбачевського (1980р.) була присвячена визначенню ролі піднебінних мигдаликів у формуванні захисних реакцій організму в нормі та при хронічному тонзиліті. Віталію Миколайовичу вдалося переконливо довести, що піднебінні мигдалики є важливим імунотетентним органом, який приймає активну участь у формуванні, насамперед, місцевого імунітету слизової оболонки глотки і має важливе значення в підготовці загальних захисних реакцій організму. При вивченні рівня показників місцевого імунітету у пацієнтів, які перенесли операцію по видаленню мигдаликів, було виявлено, що захисні властивості глотки після тонзилектомії різко погіршуються і практично ніколи не відновлюються. Академік І.Б. Солдатов зазначив, що дисертація Віталія Миколайовича була найкращою серед всіх докторських робіт, на яких він виступав офіційним опонентом.

Г.С. Каган під керівництвом проф. І.А. Куриліна виконав роботу і захистив кандидатську дисертацію (1966р.), в якій було доведено, що у дітей, хворих на туберкульоз, та з наявністю тонзилогенної інтоксикації санація лімфаденоїдного кільця глотки має позитивний вплив. По матеріалам цього дослідження була опублікована монографія «Хронический тонзиллит у детей, больных туберкулезом» (Київ, 1971р., 112с.).

Запальні захворювання вуха та верхніх дихальних шляхів займають провідне місце в ЛОР-патології, і співробітники клініки систематично проводять відповідні клініко-лабораторні дослідження. З цієї проблеми учнями проф. І.А. Куриліна було захищено 7 кандидатських дисертацій, що висвітлювали різні аспекти діагностики, лікування та профілактики цієї патології. Серед них слід відмітити дисертаційну роботу Юрія Івановича Гладуша (1985р.), в якій вперше було застосовано метод термографії в діагностиці синуситів та використано сорбенти для місцевого і загального лікування хворих.

Особливості перебігу ЛОР-хвороб в дитячому віці завжди користувались великою увагою у проф. І.А. Куриліна, і на вивчення цих питань були спрямовані зусилля багатьох його послідовників. В цілому було захищено 5 кандидатських дисертацій, в яких у тій чи іншій мірі висвітлювались проблеми дитячої оториноларингології. Було написано 4 моно-

графії, і в тому числі «Отиты и анtritы у детей грудного возраста» (Киев, 1969 г., 112 с.), присвячену наданню допомоги самому вразливому контингенту ЛОР-хворих – немовлятам.

З числа науково-практичних проблем, що постійно були в центрі уваги проф. І.А. Куриліна, чільне місце займала невідкладна оториноларингологія, оскільки протягом всіх післявоєнних років клініка медичного інституту була Київським міським центром швидкої ЛОР-допомоги. Ця робота охоплювала всі види ургентної ЛОР-патології: травми носа та навколососових пазух, носові кровотечі, гострі гнійні захворювання верхніх дихальних шляхів і вуха, стенози гортані у дорослих та дітей, отогенні і риногенні внутрішньочерепні і орбітальні ускладнення, сторонні тіла дихальних шляхів та стравоходу, опіки стравоходу. Практично всі співробітники кафедри володіли в повному обсязі необхідними хірургічними втручаннями для своєчасного надання невідкладної допомоги пацієнтам клініки. В той же час за дорученням Івана Авксентійовича ряд його співробітників та учнів працювали над вдосконаленням хірургічних і терапевтичних методів у хворих з цією патологією, що знайшло своє яскраве відображення в багатьох роботах, винаходах, успішно захищених 7 кандидатських дисертаціях – Р.Т. Лавецький (1965 р.), К.В. Щербина (1965 р.), О.Є. Шамрай (1969 р.), Л.П. Юр'єв (1969 р.), О.М. Власюк (1969 р.), В.С. Чорний (1974 р.), О.А. Абрамів (1976 р.). Під керівництвом проф. І.А. Куриліна було опубліковано 4 монографії, присвячені стороннім тілам дихальних шляхів – К.Н. Козицька (1965 р.), стравоходу – Л.П. Юр'єв (1977 р.), носовим кровотечам. – О.М. Власюк (1976 р.), невідкладній ЛОР-допомозі дітям – В.С. Чорний (1978 р.).

Історія кафедри оториноларингології за часи керування нею проф. І.А. Куриліним була б неповною, якби ми не розповіли про чудового педагога і спеціаліста, незмінного помічника Івана Авксентійовича – доцента кафедри Раїду Василівну Юрину (рис. 16). Доцент Р.В. Юрина прийшла на ЛОР-кафедру в 1961 р., однією з перших серед учнів І.А. Куриліна захистила кандидатську дисертацію (1966) і будучи відповідальною за наукову роботу кафедри протягом 20 років надавала постійну допомогу молодим співробітникам клініки в підготовці та оформленні наукових робіт і дисертацій. З 1974 до 1985 р. Раїда Василівна працювала за-

ступником головного редактора «Журнала ушних, носових и горловых болезней» і здійснювала спецредакцію поданих робіт.

В 1983 р. за багаторічну наукову діяльність проф. Івану Авксентійовичу Куриліну було присвоєно почесне звання «Заслуженный діяч науки і техніки України». Після смерті свого вчителя проф. О.С. Коломійченка в 1974 р. проф. І.А. Курилін очолив Правління Українського наукового товариства отоларингологів, був організатором V (1975 р., м. Донецьк) та VI (1980 р., м. Львів) з'їздів отоларингологів України, став Головним редактором «Журнала ушних, носових и горловых болезней».

В повсякденному житті Іван Авксентійович був особливою людиною, любив повноцінно працювати і відпочивати. На всіх зустрічах – робочих, офіційних чи дружніх, домашніх він завжди був лідером, душею товариства. З молодих років і протягом багатьох десятиріч сім'я Куриліна була в ширих стосунках з сім'єю іншого визначного вченого-хірурга проф. Василя Дмитровича Братуся, який довгий час працював ректором Київського медінституту, очолював Міністерство охорони здоров'я України. Серед близьких друзів І.А. Куриліна були всесвітньо відомі вчені, митці та державні діячі – Маршал авіації, тричі Герой Радянського Союзу О.І. Покришкін, академіки М.І. Амосов, О.О. Шалімов, С.С. Лаврик, Народний артист СРСР Сергій Козак.

Проф. І.А. Курилін помер 18 липня 1984 р. і був похований на Байковому кладовищі в м. Києві. З того часу щорічно на день народження свого вчителя – 6 березня біля його могили збираються учні, друзі, співробітники кафедри і з великою вдячністю та повагою вшановують пам'ять Івана Авксентійовича Куриліна.

Ця дата для всіх співробітників кафедри оториноларингології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, якою з 1985 р. керує проф. Юрій Володимирович Мітін, стала днем пам'яті Вчителів. В цей день протягом 25 років ми відвідуємо місце поховань видатних вітчизняних вчених-отоларингологів академіка Н.М. Волковича, проф. Я.О. Шварцберга, проф. О.С. Коломійченка, проф. І.А. Куриліна. На жаль, скорботний перелік збільшується, так, у 2008 р. до нього додалася могила нашого любого друга доц. ЛОР-кафедри Віталія Семеновича Чорного. Пам'ять про цих визначних діячів назавжди збережеться в серцях нинішніх і майбутніх поколінь.

Надійшла до редакції 04.03.11.

© Ю.В. Мітін, В.М. Васильєв, О.М. Науменко, 2011